

Jongere Tuinkunst 3*

Tuinarchitect Gerard Bleeker (1882-1956) en zijn collectie in de bibliotheek van de Landbouwhogeschool

Drs. C. S. Oldenburger-Ebbers**

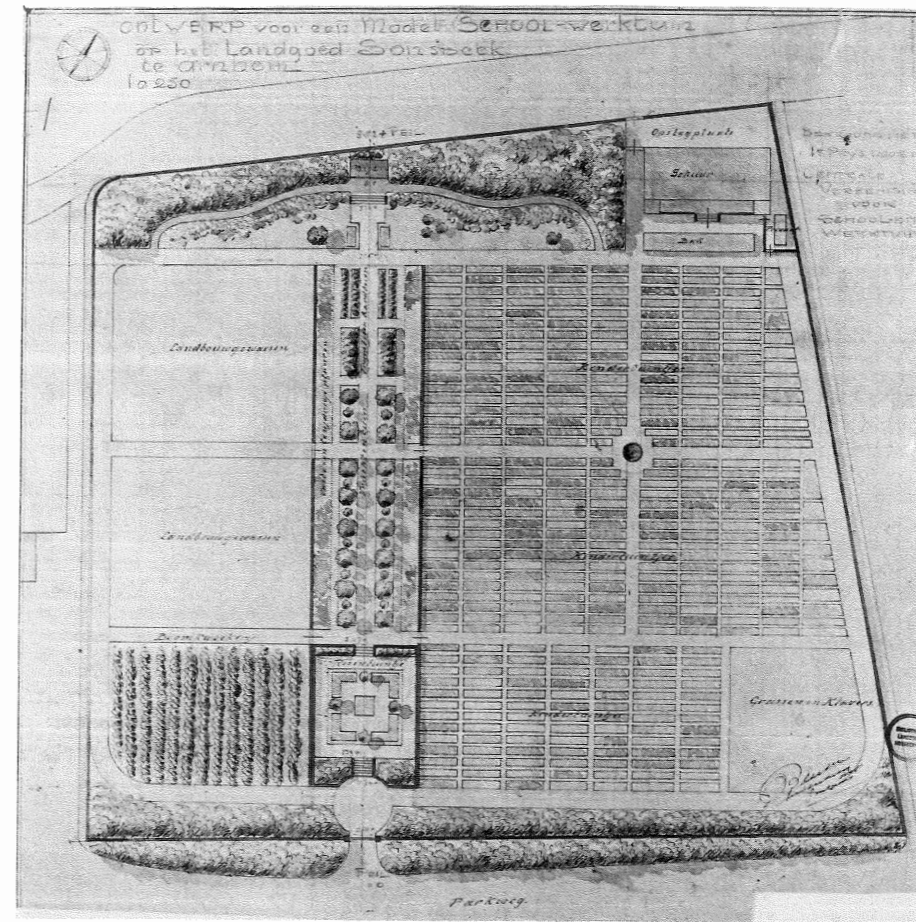
ontwerpen tekende, opmetingen deed en toezicht op de uitvoeringen hield evenals Springer dat in het begin van zijn loopbaan had gedaan voor E. Petzold en evenals S. Voorhoeve dat deed voor H. Poortman. In 1924, wanneer Springer tegen de zeventig loopt en zijn opdrachten wat afnemen, begint Bleeker zelfstandig een tuinarchitectenbureau. In 1917 trouwde Gerard Bleeker met Catharine M. E. Rössing, uit welk huwelijk 2 zonen en 1 dochter werd geboren. Deze dochter, E. Koopman-Bleeker, schonk in 1982 ca. 300 tekeningen en documentatiemateriaal aan de Bibliotheek van de Landbouwhogeschool te Wageningen. De jonge familie Bleeker woonde achtereenvolgens te Bloemendaal (1917-1928) en Santpoort (1928-1956). Van 1914 tot 1943 was Bleeker leraar „aanleg en onderhoud tuinen” aan de Tuinbouwwintercursus te Haarlem; vanaf 1925 fungeerde hij als hoofd van deze cursus. Bleeker was overigens zeer geïnteresseerd in elke vorm van tuinbouwonderwijs. In 1918 behaalde hij de 1e prijs voor zijn inzending „modelschoolwerktuin” Sonsbeek bij een prijsvraag uitgeschreven door de gemeente Arnhem; in 1922 eveneens een 1e prijs op de Internationale Land- en Tuinbouwtenoonstelling, Afd. Tuinarchitectuur, te Tilburg, voor zijn inzending „Leermiddelen”. Voorts legde hij in 1924 de kinderwerktuin te Bloemendaal aan naar eigen ontwerp en in 1926 en 1928 de schoolwerktuinen te Haarlem. Toen hij in 1928 aan de Rijkstuinbouwschool te Boskoop werd aangesteld, had hij zijn sporen in het onderwijs reeds ruimschoots verdiend. Hij

Persoonlijke gegevens

Gerard Bleeker werd 27 februari 1882 te Arnhem geboren als zoon van de boekhandelaar Eldert Bleeker en Wilhelmina Johanna Springer. Na zijn eindexamen in 1898 aan de 3-jarige H.B.S. te Amsterdam, wilde hij praktijkervaring opdoen in het kwekersvak. Zo werkte hij van 1898-1900 op de gemeentekwekerij te Amsterdam, van 1900-1902 bij het bloemistenbedrijf van Jac. C. Groenewegen te Amsterdam, van 1902 tot 1904 bij de boomkwekerijen van Jac. J. Jurissen te Naarden en van 1904-1906 op bloem- en boomkwekerijen in Duitsland en België. In 1906 kwam hij in dienst van zijn oom, de tuinarchitect Leonard A. Springer te Haarlem, bij wie hij tot 1924

doceerde in Boskoop van 1928 tot september 1947 aan de afdeling Tuinarchitectuur. Ook hier werd hij als leermeester zeer gewaardeerd. W. C. J. Boer, H. Warnau, P. A. M. Buys en D. Pols waren onder meer zijn leerlingen. Naast de 2 genoemde onderwijstaken vervulde Bleeker van 1928 tot 1954 de rol van adviseur voor de Gemeente Heemstede. Een lijst van ca. 45 projecten die onder zijn leiding tot stand kwamen, is opgesteld. Bovendien zijn naast de gegevens in de Bleeker-collectie op de afdeling Openbare Werken/Groenvoorzieningen van de gemeente Heemstede ook tekeningen van Bleeker aanwezig. In september 1923 ondertekent Bleeker een tuinontwerp voor H. M. Schiefendecker te Bloemendaal met „G. Bleeker, tuinarchitect B.N.T.” Het is dus zeker dat hij vanaf september 1923 lid van de B.N.T. is geweest. Ook in de kasboeken van de B.N.T. staat G. Bleeker vanaf 1923 als medewerker vermeld. Als laatste persoonlijke bijzonderheid kan nog genoemd worden het feit dat Bleeker ontwerpen in zakformaat tekende. Naast de normale ontwerpen voor de opdrachtgever copieerde Bleeker in de oorlog zijn ontwerpen vaak op zeer kleine schaal, achterop kalenderbladen, omdat tekenpapier zeer schaars was. Hij bouwde op deze manier een schaduwcollectie van zijn ontwerpen op, die hij veilig kon stellen voor een door hem gevreesde inval van de Duitsers. In de Bleeker-collectie zijn nog vele voorbeelden van deze kleine aquarellen aanwezig.

Het gaat bij deze gemeente-opdrachten om het aanleggen van kinderwerktuinen (te Bloemendaal en te Haarlem), plantsoenen en groenvoorzieningen, begraafplaatsen in Boskoop, Hoofddorp en Deventer, een waterpartij in de Haarlemmerhout en een openluchttheater te Santpoort. In Heemstede vielen alle groenvoorzieningen onder Bleekers verantwoordelijkheid. De grootste projecten in Heemstede, waarmede hij jaren achtereen bezig was, waren de 3 uitbreidingen van de Algemene Begraafplaats en de reorganisatie van

Ontwerp model Schoolwerktuinen op Sonsbeek te Arnhem (1918)

Groenendaal en Meerenberg. Voor Amsterdam ontwierp Bleeker de plantsoenaanleg op de Weteringschans en vanaf 1935 maakte hij in opdracht van de Algemene Woningbouwvereniging Amsterdam ontwerpen voor de binnentuinen en plantsoenaanleg in de uitbreidingsplannen Tuindorp Oostzaan, Plan Landlust, Plan Afrikaansche Buurt, Plan Over het IJ, Plan Amstelveense Weg en Tuindorp

Watergraafsmeer. In hoeverre Bleeker hier heeft samengewerkt met het hoofd van de Afdeling Stadsontwikkeling van Amsterdam, Cornelis van Eesteren, is nog onduidelijk. In Tuindorp Oostzaan werkte hij met de architecte J. H. Mulder, die hij al van de Paasheuvel uit 1924 kende; voor Plan Landlust zal hij waarschijnlijk samengewerkt hebben met de architecten B. Merkelbach en C. Karsten.

Rijks- en Provinciale opdrachten
Naast genoemde gemeenteopdrachten werkte Bleeker enkele malen voor Rijk en Provincie: hij ontwierp de schooltuin voor de Rijks H.B.S. te Alkmaar en groenvoorzieningen bij de paviljoens en zusterhuizen van het Prov. Ziekenhuis te Santpoort en bij het kantoorgebouw van de Provinciale Zeeuwse Electriciteits Maatschappij. Ook deed hij opmetingen in opdracht van de Provincie Noord-Holland op het landgoed Schapenduinen te Bloemendaal.

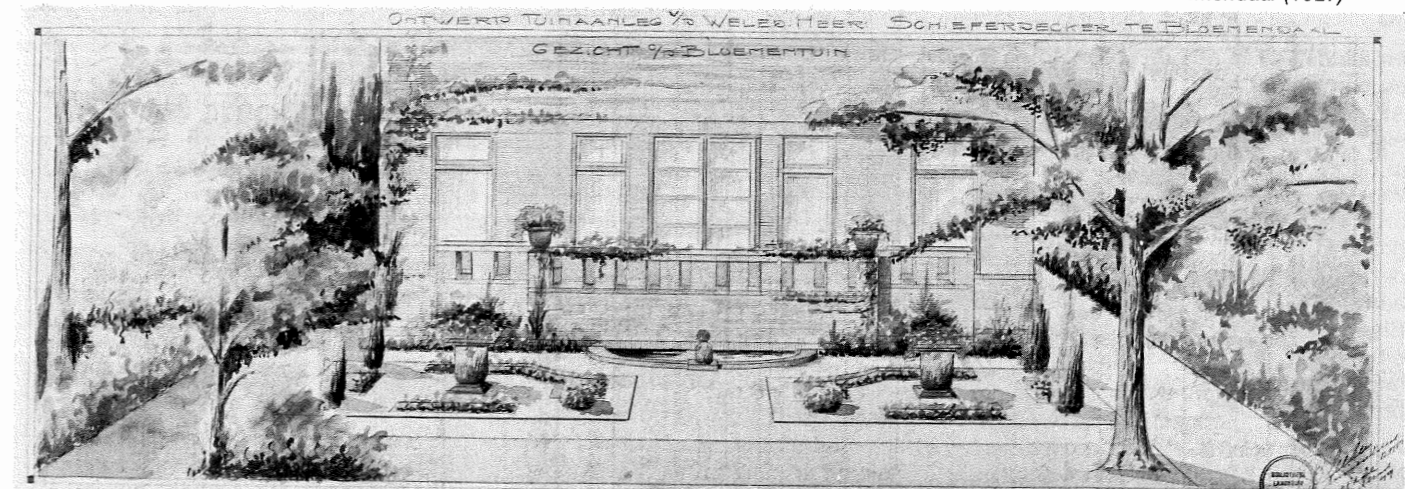
Instellingen

Andere grote instellingen die Bleekers hulp inriepen waren de R.K. Kerk, de Arbeiders Jeugd Centrale (A.J.C.) en de S.D.A.P. In 1924, toen hij net een zelfstandig tuinarchitectenbureau was begonnen, ontwierp hij een groot kampeerterrein, een natuurpark en een openluchttheater voor de A.J.C. bij de Paasheuvel te Vierhouten. Hij werkte hier samen met de architecte J. H. Mulder uit Amsterdam. Na de tweede wereldoorlog legde hij kampeerterrinen voor de A.J.C. aan te Huizen, Gasselte en Havelte en voor de P.v.d.A. verzorgde hij de tuinaanleg voor het Troelstra-Oord in Beekbergen.

Particuliere opdrachten

De laatste en grootste groep opdrachtgevers zijn zoals steeds de particuliere eigenaars. Nadat Bleeker in de tijd dat hij bij Springer werkte (1906-1924) al enige particuliere tuinen zelf had ontworpen

Gezicht op de bloementuin bij een woonhuis aan de Mollaan te Bloemendaal (1927)

Aard van de werkzaamheden

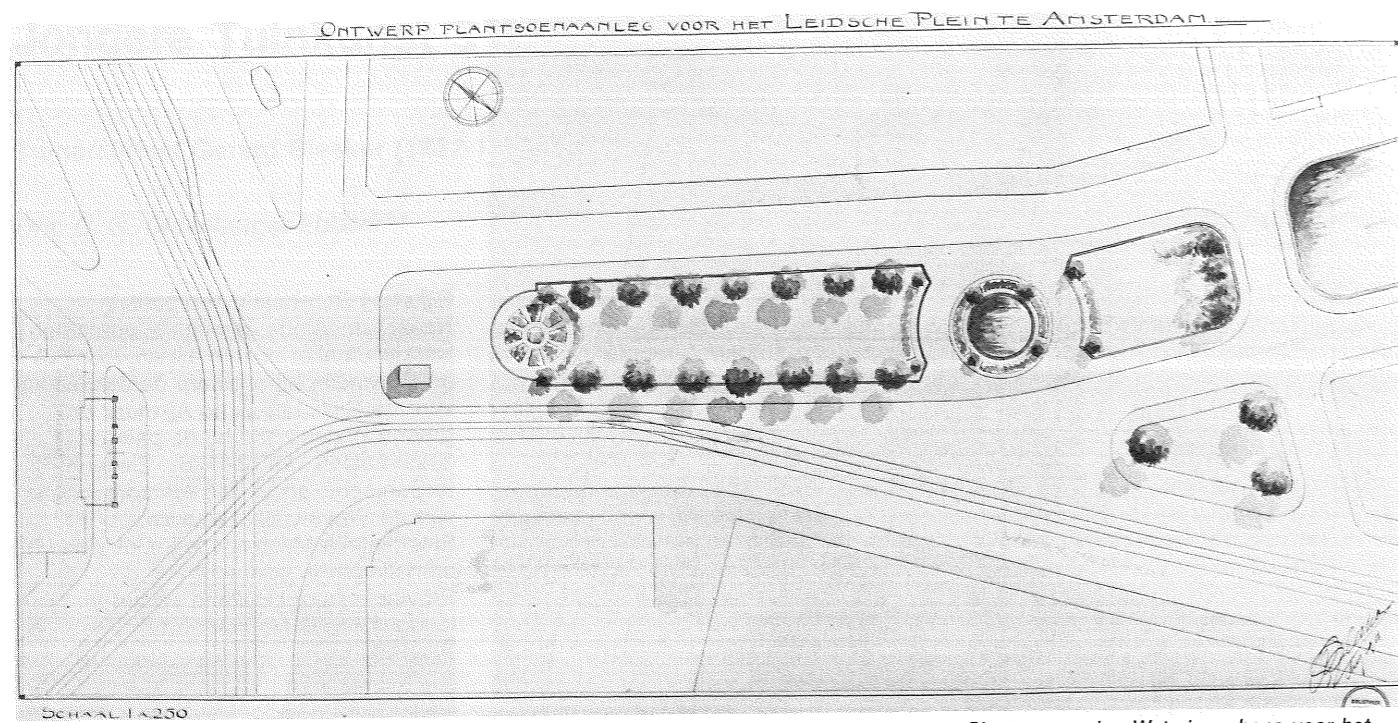
Evenals bij de bespreking van de werkzaamheden van de vorige tuinarchitecten, zijn naar de aard van de opdrachtgever weer verschillende categorieën werkzaamheden te onderscheiden.

Gemeentelijke opdrachten

Bleeker werkte voor de volgende gemeenten: Amsterdam, Haarlem, Bloemendaal, Santpoort, Koog a/d Zaan, Boskoop, Hoofddorp, Deventer en last but not least Heemstede, waar hij als vaste adviseur in dienst was van 1928 tot 1954.

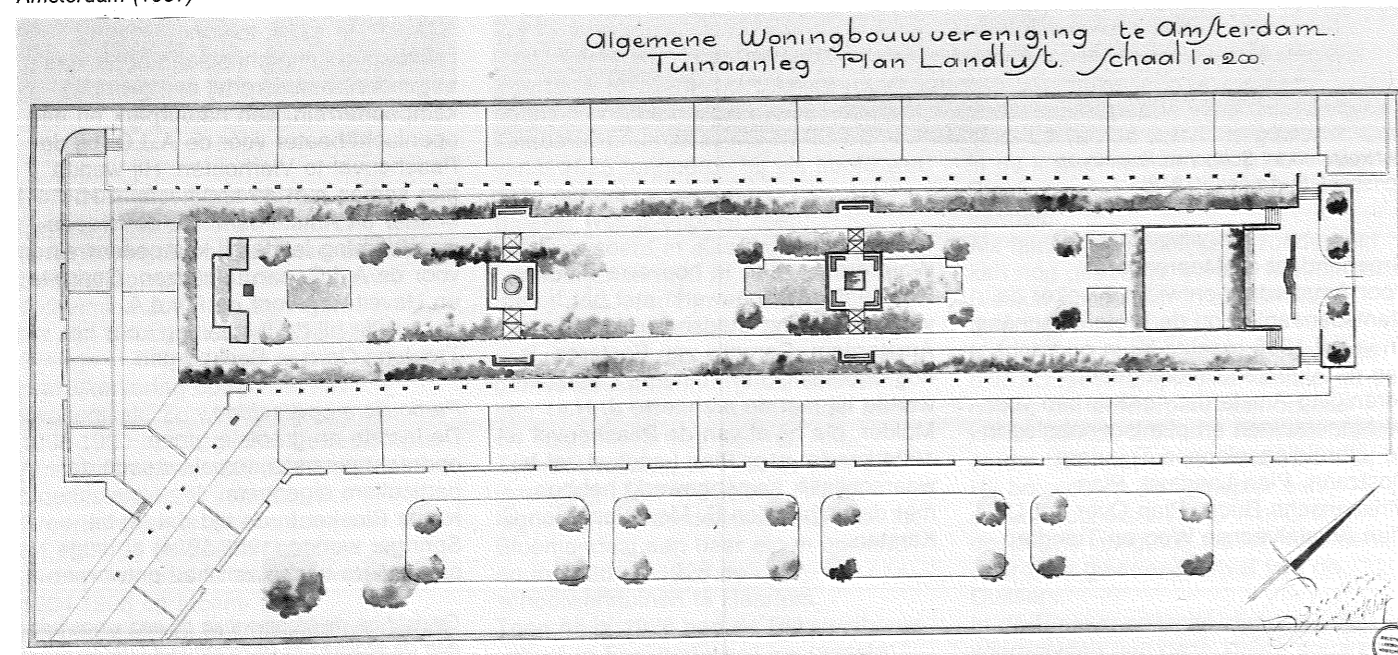
* Zie inleiding over dit onderwerp Groen, 1985, no. 1, pag. 12.

** Conservator Afd. Speciale Collecties Bibliotheek Wageningen.

Plantsoenaanleg Weteringschans voor het Leidse Plein te Amsterdam (1919)

Ontwerp binnentuin Plan Landlust te Amsterdam (1937)

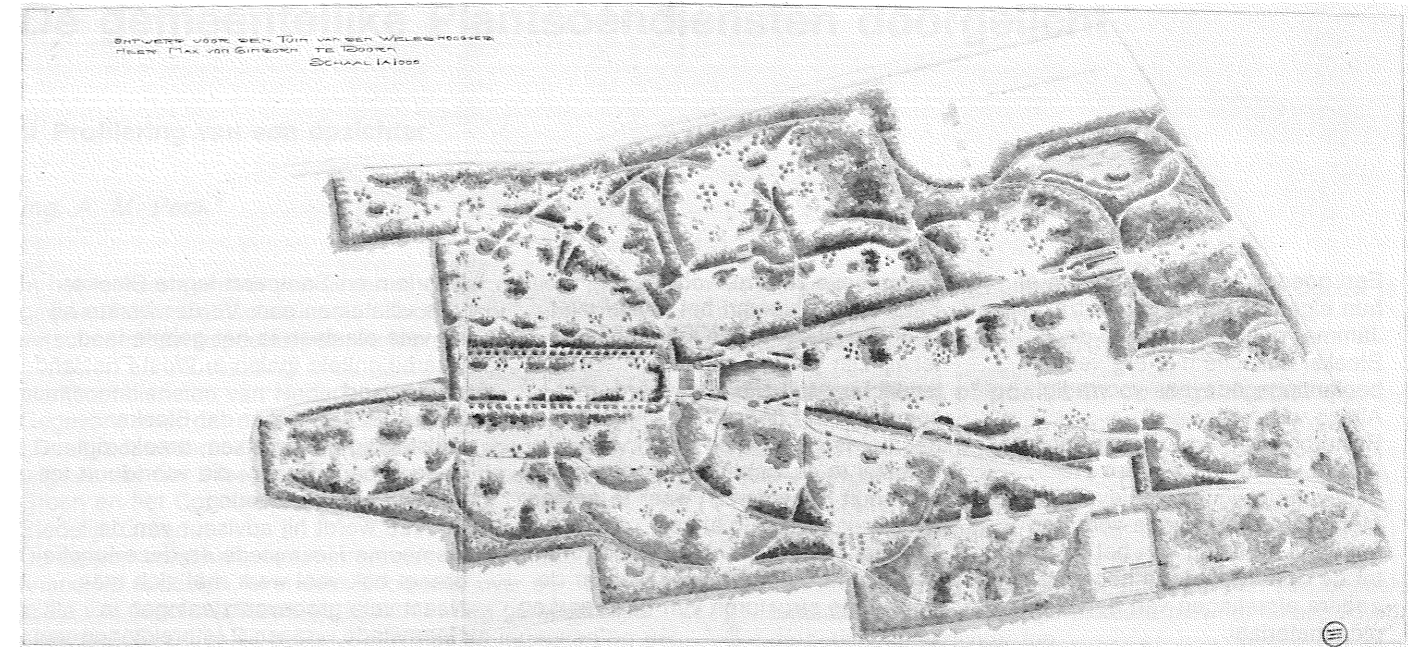
en aangelegd in de buurt van Haarlem en omgeving en een enkele tuin in Amsterdam en Rotterdam, kreeg hij eind 1924 als zelfstandig tuinarchitect al direct een grote particuliere opdracht van Max von Gimborn, die een arboretum wilde aanleggen op 24 ha grond in Doorn. Bleeker maakte het ontwerp met behulp van adviezen en aanwijzingen van Robert Taenzer; O.l.v. Bleeker begon in 1925 de aanleg van dit enorme park. Von Gimborn zelf bepaalde echter de plaats van de bomen en struiken, die niet systematisch of geografisch gegroepeerd werden, maar die op esthetische gronden in groepen werden

geplaatst. De habitus van de boom bepaalde zijn plaats.¹ Gezien het feit dat we slechts één opdracht uit 1925 van Bleeker kennen, mogen we aannemen dat hij met de opdracht van de Paasheuvel en met het Von Gimborn-arboretum in 1925 zeer druk is geweest. Een andere grote particuliere opdracht was het door Bleeker in landschapsstijl aangelegde landgoed De Pettelaer in Sint Michielsgestel voor L. de Gruyter. Bleeker legde een aantal particuliere villatuinen aan in de villaparken „Bloemendaalse Park” en „Duin en Daal”, beide ontworpen aan het eind van de 19de eeuw door L. A. Springer.

Het kan zijn dat Springer in de twintiger jaren vanwege zijn leeftijd en/of vanwege zijn drukke werkzaamheden kleinere opdrachten Bleeker toespeelde.

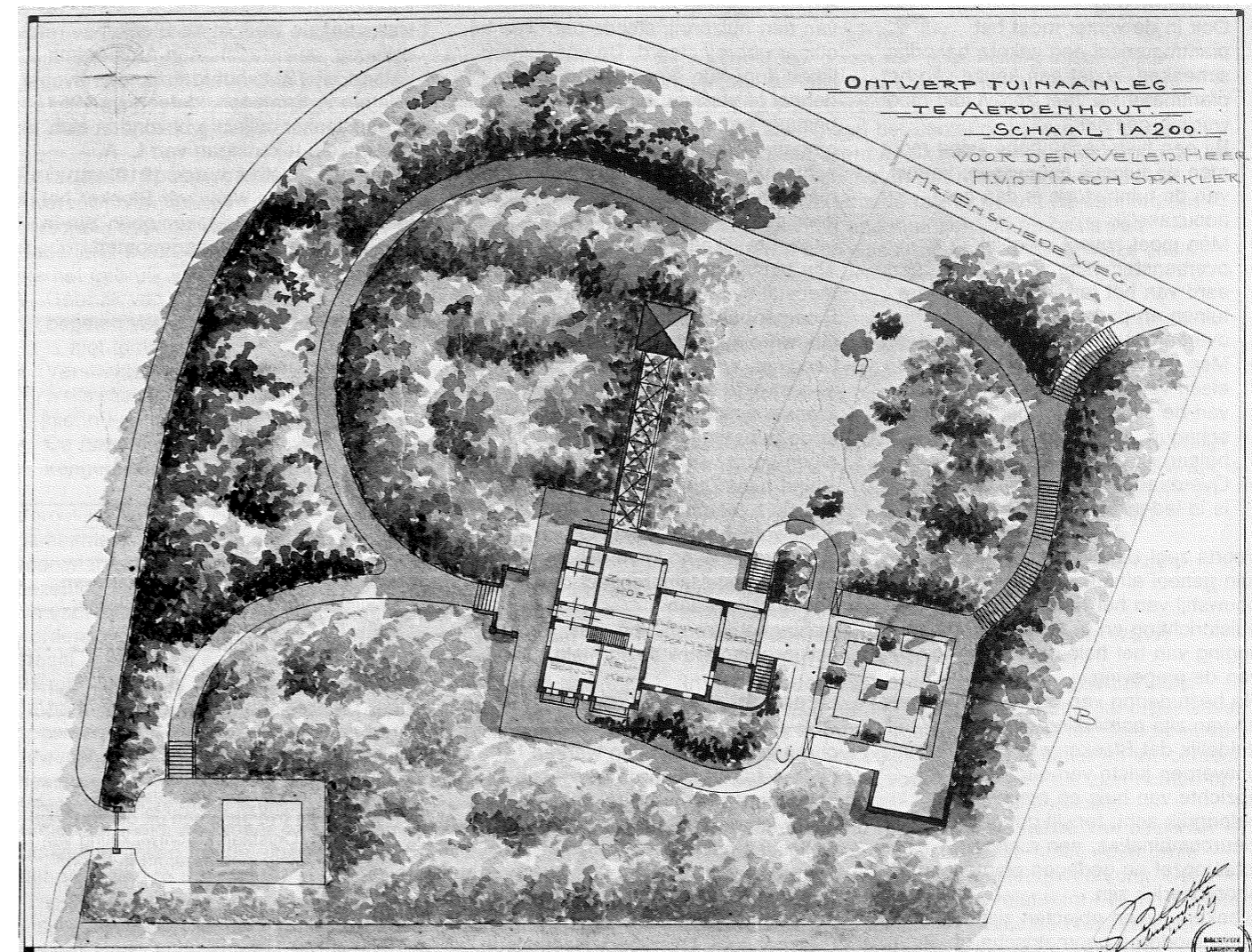
Bleekers stijlopvattingen

In het boekje „Tuinkunst”, geschreven door G. Bleeker en uitgegeven te Alkmaar in 1950, geeft Bleeker 10 grondregels, die hij belangrijk acht bij het ontwerpen van een kleine tuin. Om Bleekers stijlopvattingen beter te begrijpen, zullen eerst zijn 10 grondregels worden genoemd:

Ontwerp arboretum voor M. von Gimborn te Doorn (1924)

Ontwerp tuinaanleg te Aerdenhout (1919)

- Een goede kennis van planten en hun eigenschappen is noodzakelijk. Jammer genoeg zijn er in de Bleeker-collectie niet erg veel beplantingsgegevens voorradig. Alleen van het project Rijsterborgpark in Deventer en van enkele villatuinen zijn deze gegevens bewaard gebleven.
- Men moet zorg dragen voor een goede verhouding van het tuinplan tot de oppervlakte, de hoogte en andere afmetingen van het plantmateriaal.
- Een goede combinatie van kleuren, zowel van het plantmateriaal onderling als tussen plantmateriaal en het bouwwerk, is belangrijk.
- Alle delen van de tuin moeten in alle jaargetijden goed bereikbaar zijn.
- Te veel aan paden verstoort de ruimtewerking.
- Ook in de winter moet het plantmateriaal een zekere bekoring schenken, zodat een keuze van het plantmateriaal zeer zorgvuldig moet worden gemaakt.
- Bij een historische bebouwing moet men de tuinstijl aanpassen; kennis van de tuinhistorie is dan ook noodzakelijk.
- Men moet zoveel mogelijk in overeenstemming werken met de aard van het terrein en bij grotere tuinen en parken in overeenstemming met de omgeving.
- Men moet rekening houden met de eisen van de planten ten opzichte van de standplaats: bodem, licht, schaduw, vocht etc. zijn hierbij belangrijke factoren.
- Overdaad aan planten schaadt; rust is in ieder tuinplan noodzakelijk.

Voorts zegt Bleeker dat de stijl van de tuin geheel afhankelijk is van de bouwstijl van het huis en van de huisinrichting en bovendien nog van de ligging van het hele object ten opzichte van de omgeving.

Na bestudering van de 10 grondregels en van zijn opmerking over stijl, is het duidelijk dat Bleeker wat betreft zijn ontwerpen juiste verhoudingen ten opzichte van huis en omgeving belangrijk acht, terwijl goede kleurcombinaties, een rustige totaalopzet en gedegen plantenkennis onontbeerlijk zijn. Bleekers kleine objecten zijn uitgevoerd in de moderne geometrische of

decoratieve stijl (zie voor een beschrijving hiervan het artikel over D. F. Tersteeg in GROEN 1985, no. 1), terwijl zijn grotere objecten meestal in landschapsstijl zijn uitgevoerd, met soms daarin opgenomen enkele geometrische formele delen, die meestal in de zichtassen liggen, zodat ze vanuit het huis zijn waar te nemen. Bij reorganisaties o.a. van Groenendaal/Meerenberg, Elswout en het Rijsterborgpark, bleef Bleeker de bestaande structuren van deze parken volgen.

In de sociale woningbouw van bijvoorbeeld Tuindorp Oostzaan ontwierp Bleeker de situaties van de vóór- en achtertuinen en de architectuur van de gemeenschappelijke binnentuinen in rechtlijnige structuren. We zien hier 10 à 12 tuinen aan vóór- en achterzijde van een huizenrij, steeds per twee bij elkaar geprojecteerd. De vóórtuinen lijken door hun éénvormigheid één geheel te vormen, bij nadere bestudering zijn zij alle gescheiden en omheind door ligusterheggen. De achtertuinen zijn alle particulier, liggen niet in het zicht en hoeven ook niet door gemeenschappelijke heggen één geheel te lijken.

Alle binnentuinen zijn regelmatig en meestal symmetrisch van opzet. Bloemenborders in vaak verdiepte, langwerpige wandeltuinen zoals in Plan Landlust, vragen veel aandacht in deze uitgestrekte éénvormige omgeving. Bleeker was beslist geen revolutionair in de tuinarchitectuur, toch had hij zijn eigen vorm van stilering, vooral in de kleine tuin. Zijn aandeel op het gebied van de tuinarchitectuur in de volkswoningbouw is echter wel opmerkelijk te noemen. Hij is misschien wel de eerste tuinarchitect die zich in opdracht van een woningbouwvereniging met volkswoningbouw bezig hield.

Overzicht van werken

Ook van de Bleeker-collectie is een chronologische lijst van werken opgesteld, waarvan de gegevens gebaseerd zijn op de tekeningen en documenten die zich nu in de Speciale Collecties bevinden.² Allereerst valt op dat zeker 80% van de werken van Bleeker is gesitueerd in Zuid-Kennemerland. In Aerdenhout, Bloemendaal, Overveen, Heemstede,

Haarlem en Santpoort legde Bleeker vele villatuinen aan. Verder werkte hij op vele plaatsen in het gehele land, waarbij enkele malen in West-Friesland en Zeeland.

Vanaf 1924, het jaar dat Bleeker zelfstandig ging werken, breekt zijn drukste periode aan, die voortduurt tot de tweede wereldoorlog. In 1928 wordt hij adviseur van de Gemeente Heemstede en deze functie brengt ook veel werk met zich mee. Naast vele groenvoorzieningen in Heemstede, vragen 2 uitbreidingen van de reorganisaties van Groenendaal en Meerenberg veel van zijn tijd en aandacht. Ook de werkzaamheden voor de Algemene Woningbouwvereniging Amsterdam en het arboretum voor Max von Gimborn vallen in deze vooroorlogse periode. Het vroegste werk in de Bleeker-collectie, een stadstuin in Amsterdam, dateert uit 1911, het laatste, een villatuin in Santpoort, dateert uit 1954. In de Bleeker-collectie bevonden zich ook enkele tekeningen van L. A. Springer (gedateerd vóór 1910) van werkzaamheden waarover Bleeker het toezicht hield. Deze tekeningen zijn in de Springer-collectie opgenomen.

Literatuur door G. Bleeker geschreven:
Landmeten en Waterpassen/G. Bleeker. Assen. 1923.

Het snoeien van boomen en struiken/G. Bleeker. Assen: 1926.

Tuinkunst. Het ontwerpen en tekenen van kleine villatuinen/G. Bleeker. Alkmaar. 1950. en artikelen in het tijdschrift „Onze Tuinen”, uitgegeven van 1906 tot 1932.

- 1 Gegevens over het Von Gimborn-arboretum overgenomen uit de doctoraalscriptie: „Ontstaan en ontwikkeling van het Von Gimborn-arboretum in Doorn”, door S. H. Vaandrager, R.U.U., 1981.
- 2 Deze werkenlijst is te raadplegen in de Leeszaal. Afd. Speciale Collecties Bibliotheek LH.